

Valentina Ričković*

Egzistencijalni aspekti transplantacije srca

SAŽETAK

Transplantacija srca, kao jedna od najkompleksnijih i najsuvremenijih medicinskih metoda, bolesnicima pruža nadu za produljenje života, ali ih istovremeno suočava s brojnim psihološkim i socijalnim izazovima. Razdoblje čekanja na transplantaciju može predstavljati duboko osobno i egzistencijalno iskustvo, obilježeno osjećajem bespomoćnosti, strahom od smrti, gubitkom kontrole te traženjem smisla u patnji. Logoterapija je usmjerena na otkrivanje smisla u patnji i izazovnim životnim okolnostima, naglašavajući mogućnost izbora stava prema onome što se ne može promijeniti. Njezin utemeljitelj, Viktor Frankl, smatrao je ključnim elementima logoterapije slobodnu volju, volju za smislom i smisao života. Egzistencijalna pitanja napose dolaze u prvi plan u situacijama suočavanja s ozbiljnim zdravstvenim teškoćama. Ovaj rad analizira egzistencijalne aspekte iskustva bolesnika tijekom procesa čekanja na transplantaciju srca, s posebnim naglaskom na mogućnosti logoterapije kao oblika psihološke podrške. Kliničko iskustvo pokazuje da logoterapijske intervencije mogu doprinijeti otkrivanju smisla u bolesti, prihvaćanju neizvjesnosti i jačanju svijesti o vlastitim životnim vrijednostima, što pozitivno utječe na psihološku otpornost i kvalitetu života bolesnika u ovome zahtjevnom razdoblju.

Ključne riječi: logoterapija, transplantacija srca, smisao života, patnja, psihološka otpornost.

UVOD

Temeljna egzistencijalna pitanja s kojima se susrećemo u psihoterapijskom radu odnose se na smrt, slobodu, smisao i izolaciju (Schnipke i MacKay, 2023). Prema Franklu (1993), čovjekova je osnovna egzistencijalna potreba otkriti smisao vlastita postojanja. Smisao je osoban i različit za svakog pojedinca, a moguće ga je otkriti i u najtežim životnim okolnostima – osobito u bolesti. Upravo zato potraga za smislom ne može biti prepuštena nekome drugom, već predstavlja zadatak koji

* KBC Zagreb, Klinika za neurologiju, Zagreb, Hrvatska. ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2644-7049>

Adresa za korespondenciju: Valentina Ričković, KBC Zagreb, Kišpatičeva 12, Zagreb, e-pošta: valentina.rickovic@gmail.com

svaki čovjek mora preuzeti sam. Transplantacija srca jedan je od najzahtjevnijih medicinskih zahvata koji, osim fizičkih izazova, uključuje i intenzivno emocionalno, psihološko i duhovno suočavanje s vlastitim granicama i neizvjesnošću. U takvim okolnostima, medicinski i psihološki pristupi, iako nužni, nisu uvijek dostatni ako zanemaruju duhovnu i egzistencijalnu dimenziju čovjeka. Zbog toga se sve više prepoznaje vrijednost integrativnih modela podrške bolesniku koji uvažavaju cjelovitost osobe. Logoterapija, kao terapijski pravac usmjeren na otkrivanje smisla, može pružiti značajnu podršku bolesnicima u procesu suočavanja s bolešću, patnjom i neizvjesnošću. U nastavku rada prikazani su temeljni koncepti logoterapije, njezina primjena u medicinskom kontekstu te uvidi iz kliničkog iskustva rada s bolesnicima koji čekaju na transplantaciju srca.

LOGOTERAPIJA – TERAPIJA LIJEČENJA SMISLOM

Logoterapija (grč. *logos* – smisao, um, govor) je psihoterapijski pravac koji se temelji na egzistencijalnoj analizi, koja predstavlja referentni okvir za razumijevanje čovjeka (Frankl, 2010). Njezin utemeljitelj, Viktor Emil Frankl (1905. – 1997.), smatrao je da život zadržava smisao u svim okolnostima, a primarna motivacija čovjeka uključuje otkrivanje smisla i u najtežim situacijama (Frankl, 2010). Logoterapija ističe neodvojivost tjelesne, psihičke i duhovne dimenzije. Novost u ovome psihoterapijskom pravcu uvođenje je duhovne dimenzije koja je specifično ljudska. Čovjek u duhovnoj dimenziji ima sposobnost oblikovati vlastiti život, a ona uključuje savjest, slobodnu volju, odgovornost, sposobnost nadilaženja vlastitih potreba i težnju k višem cilju (Frankl, 1993). Najvažnijim elementima Frankl (1993) smatra slobodnu volju, volju za smislom i smisao života. Naglašavajući slobodu i mogućnost izbora stava prema uvjetima u kojima se čovjek nalazi, logoterapija pokazuje da je moguće otkriti smisao i u situacijama patnje.

Egzistencijalna pitanja o smrti i smislu života osobito su aktualna pri suočavanju s teškim dijagnozama jer se patnja i bolest češće doživljavaju kao neželjena sudbina, nego kao sastavni dio života. Frankl (2010) naglašava kako u bolesti ne treba očajavati, već treba tražiti dublji smisao, jer ukoliko patnji damo smisao, tada ona nije uzaludna. Suočavajući se s izazovnim životnim situacijama pojedinac može pronaći dublji duhovni smisao, koji mu pomaže da prevlada teškoće i živi ispunjen život.

Logoterapijski pristup primjenjuje metode derefleksije (odmak od sebe i usmjeravanje pažnje na neki smisljeni cilj), paradoksnе intencije (ironiziranje, ismijavanje vlastitih strahova) i promjene stava (prebacivanje s negativnog na pozitivnije razmišljanje), potičući bolesnika na istraživanje vlastitih unutarnjih snaga kroz prkosnu moć duha (suprotstavljanje poteškoćama radi neke više vrijednosti ili osobe), humor

i autotranscendenciju (nadilaženje samog sebe kroz davanje prednosti nečemu ili nekome do koga je čovjeku stalo).

Franklovo pitanje, duguje li život nešto nama ili mi nešto dugujemo životu (Frankl, 2010), ključno je za shvaćanje stava koji čovjek njeguje prema životu. Stav da život nama nešto duguje može dovesti do razvoja nezadovoljstva, samosažaljenja i depresije ukoliko nismo zadovoljni onim što smo dobili od života. Nasuprot tome, zahvalnost na onom što imamo potiče pozitivan odnos prema životnim izazovima.

Logoterapija u medicinskom kontekstu

U središtu logoterapijskog rada suočavanje je klijenta s pitanjem smisla života i otkrivanje smisla koji osoba može ostvariti unatoč bolesti i ograničenjima koje ona nosi. Istraživanja o primjeni logoterapije u kontekstu transplantacije srca vrlo su ograničena (Alavi i sur., 2022; Almgren i sur., 2017; Schultz, 2014; Tigges-Limmer i sur., 2019). Međutim, postoje istraživanja koja ukazuju na njezine pozitivne učinke u drugim medicinskim područjima (Tablica 1), što sugerira moguće koristi i za ove bolesnike. Primjena logoterapijskih metoda pokazuje bolje prihvaćanje bolesti i suočavanje s ograničenjima, što dovodi do smanjenja stresa i poboljšanja kvalitete života. Navedeno ukazuje kako filozofija u podlozi logoterapije, usmjeravanje na otkrivanje smisla u izazovnim životnim okolnostima, može biti od pomoći bolesnicima suočenim s raznim teškoćama.

Tablica 1. Primjena logoterapije u medicinskom kontekstu

Područje primjene	Reference
Kronična bol	Boeing i sur. (2022); Dezutter, Luyckx i Wachholtz (2015)
Nefrologija	Bahar, Shahriary i Fazlali (2021); Mehrizi i sur. (2022); Yeh i Chou, (2007)
Neurodegenerativne bolesti	Kuprešak i Ričković (2022); Sisek-Šprem i sur. (2019)
Palijativna medicina	Kim (2020); Pranjic-Kozlek i Brdarević (2024); Sisek-Šprem i sur. (2019)
Onkologija	Mohabbat-Bahar i sur. (2014); Lichtenhal i sur. (2020); Sun i sur. (2021)

Logoterapijski pristup u medicinskom kontekstu promatra se kao holistički model koji ne obuhvaća samo pojedinca, već uključuje i obitelj u proces skrbi. Obitelj predstavlja važan izvor emocionalne podrške, a usvajanje logoterapijskih smjernica u obiteljskom okruženju može dodatno ojačati otpornost bolesnika i olakšati prilagodbu zahtjevnim okolnostima liječenja. Recentna istraživanja pokazuju da intervencije usmjerene na smisao (engl. *Meaning Centered Therapy*) koje uključuju i

obitelj ili skrbnike mogu značajno doprinijeti smanjenju psihološke patnje i jačanju osjećaja smisla, kako kod bolesnika tako i kod njihovih bližnjih (Applebaum i sur., 2022; Wang i sur., 2024).

PSIHOLOŠKI ASPEKTI TRANSPLANTACIJE SRCA

Suočavanje s granicama života posebno je izazovno za srčane bolesnike, osobito one kojima je potrebna transplantacija. Transplantacija srca složeni je kirurški zahvat u kojem se bolesno ili oštećeno srce zamjenjuje zdravim srcem donora, a koristi se kada liječenje drugim terapijama više nije učinkovito (Samardžić, Lovrić i Miličić, 2011). Transplantaciji prethodi opsežna obrada kako bi se isključile moguće kontraindikacije za zahvat, a zbog ograničene dostupnosti donora duga razdoblja čekanja na organ česta su pojava. Kvaliteta života bolesnika tijekom tog razdoblja ovisi o njegovu fizičkom stanju, ali i o nizu psihosocijalnih stresora, koji razdoblje čekanja mogu činiti posebno izazovnim. Christopherson (1987) navodi kako su kod većine bolesnika dominantni stresori strah od smrti, neizvjesnost i nepredvidivost u vezi pronalaska odgovarajućeg organa, nesigurnost u ishod operacije, socijalna izolacija i usamljenost. Socijalnoj izolaciji i osjećaju usamljenosti pridonose smanjena radna sposobnost i/ili gubitak posla, nemogućnost obavljanja svakodnevnih aktivnosti, smanjene socijalne interakcije te dugotrajna hospitalizacija.

Teškoće u suočavanju s navedenim izazovima mogu se manifestirati kroz depresiju, anksioznost, osjećaje beznađa i besmisla, što ima utjecaja na cjelokupno stanje bolesnika i njegovu motivaciju za liječenjem (Heilmann i sur., 2011; Zipfel i sur., 1998). Učestalost depresije i anksioznosti kod ovih bolesnika kreće se između 14 % i 75 % (Alyaydin i sur., 2023; Epstein i sur., 2017; Grzyb i sur., 2024; Sirri i sur., 2020; Trevizian i sur., 2017; Zimbrea, 2022). Kod većine bolesnika prisutni su i strah od pogoršanja zdravstvenog stanja, strah od smrti te osjećaj bespomoćnosti (Kalra i Desousa, 2011; Melo i sur., 2020).

Dobra prilagodba ključna je za postizanje maksimalnog uspjeha liječenja, a vjerojatnost za uspješnu prilagodbu veća je ukoliko je bolesnik dobro informiran o zdravstvenom stanju i metodama liječenja, dosljedno prati zdravstvene preporuke, proaktivno pristupa liječenju, ima osjećaj samoefikasnosti u suočavanju s izazovima i dobru socijalnu podršku (Anil Kumar i Mattoo, 2015; Bui i sur., 2019; Palmar-Santos i sur., 2019; Zimbrea, 2022). Važno je naglasiti da i dobro prilagođeni pojedinci mogu prolaziti kroz teža razdoblja tijekom liječenja, zbog čega je važno osigurati sustavnu psihološku podršku. Pored psihološke podrške koju svakodnevno pruža medicinsko osoblje uključeno u liječenje, psihoterapijske intervencije mogu dodatno pomoći kroz primjenu specifičnih metoda i tehnika.

KLINIČKO ISKUSTVO U PRIMJENI LOGOTERAPIJE

Tijekom trogodišnjega kliničkog rada s hospitaliziranim bolesnicima koji se nalaze na listi čekanja za transplantaciju srca u Kliničkom bolničkom centru Zagreb, uz psihološku podršku i psihoedukaciju, korištene su i logoterapijske intervencije koje su bile usmjerene na osnaživanje bolesnika te otkrivanje osjećaja smisla unatoč zahtjevnoj zdravstvenoj situaciji. Prilagođene su potrebama svakog bolesnika, ovisno o njegovu cjelokupnom stanju. Susreti su se odvijali u formi polustrukturiranih intervjua, a vođeni su tako da potiču izražavanje subjektivnih doživljaja, egzistencijalnih promišljanja i emocionalnih reakcija bolesnika. Svim sudionicima osigurana je anonimnost i povjerljivost. U kvalitativnoj analizi njihovih spoznaja i iskustava identificirani su ključni obrasci, a kategorije su temeljene na teorijskim okvirima logoterapije.

Pozitivni učinci logoterapije očituju se u nekoliko ključnih područja. Prvo, dolazi do povećanja psihološke otpornosti kroz promjenu stava prema bolesti i okolnostima koje nije moguće kontrolirati. Nadalje, kod mnogih bolesnika uočava se jačanje unutarnje motivacije za suradnju u liječenju, kao i aktivnije uključivanje u vlastitu skrb. Promišljanje o dubljim vrijednostima i životnim ciljevima osnažuje bolesnika, povećava samopouzdanje i dovodi do bolje sposobnosti suočavanja sa zahtjevima transplantacijskog procesa.

Ovaj psihoterapijski pristup omogućuje emocionalno rasterećenje kroz verbalizaciju strahova, nadanja i osobnih vrijednosti, čime se smanjuje razina anksioznosti i depresivnosti. Bolesnike se ohrabruje na otkrivanje osobne svrhe unatoč gubicima (zdravlja, pokretljivosti, socijalne izolacije i dr.). Spoznaja da je i dalje moguće sudjelovati u obiteljskom i društvenom životu, ali na izmijenjen način, smanjuje osjećaje besmislenosti i izoliranosti te depresivnog raspoloženja.

Otkrivanje smisla u malim dnevnim zadacima i rutinama te prepoznavanje vrijednosti trenutka smanjuje osjećaj izolacije. Otkrivanjem smisla u bolesti, redefiniranjem prioriteta i razvojem zahvalnosti bolesnici prihvaćaju bolest kao priliku za osobni rast, duhovno jačanje, razvijanje dubljih odnosa s obitelji i postizanje unutarnjeg mira. Razmišljanje o dubljim vrijednosnim pitanjima nerijetko dovodi do bolje emocionalne povezanosti s bližnjima i jačanja obiteljskih odnosa. U nekim slučajevima u razgovore su bili uključeni i članovi obitelji koji su dolazili u posjete, što je dodatno osnažilo bolesnike i potaklo osjećaj zajedništva. Iako ti susreti nisu bili strukturirane psihoterapijske intervencije, pokazali su se važnima jer su obitelji kroz ohrabrujuće razgovore, vođene u logoterapijskom duhu, dodatno doprinosile očuvanju smisla i psihološke otpornosti bolesnika.

Posebno je važan aspekt logoterapijskog pristupa pružanje prostora za duhovnu stabilnost i egzistencijalnu refleksiju. U situacijama u kojima su tradicionalni psihološki alati nedostatni, logoterapija nudi dodatnu mogućnost razumijevanja i podrške, pomažući bolesnicima da vlastitu patnju integriraju u svoj život. Time se stvara temelj za dostojanstveno suočavanje s bolešću, ali i za osobni rast, čak i unutar ograničenja.

Izazovi i perspektive

Psihoterapijski rad s hospitaliziranim bolesnicima izazovan je i vezan poglavito uz njihovo opće stanje. Bolesnici većinom ovise o medicinskim aparatima koji ih održavaju na životu, ali im istovremeno ograničavaju mobilnost i privatnost. Nerijetke su situacije u kojima su intubirani ili traheotomirani, što otežava ili gotovo onemogućava verbalizaciju tegoba. Dodatni su izazovi i pogoršanje osnovne bolesti i druge zdravstvene komplikacije. Sve ove specifičnosti pokazuju kako uvjeti za provedbu psihoterapije zahtijevaju prilagodbu kako bolesnika tako i terapeuta. S obzirom na to da je sudjelovanje u terapijskom radu dobrovoljno, prihvaćanje savjeta i preporuka ovisi isključivo o bolesniku. Iako uvide i promjene na osobnoj razini nije moguće nametnuti, životne okolnosti tijekom hospitalizacije nerijetko prisiljavaju na promjene koje možda ne bi odabrali da nisu u takvoj situaciji.

Buduća istraživanja na ovom području trebala bi se usmjeriti na kvantitativne aspekte učinka logoterapijskih metoda na bolesnike i njihove obitelji te razmotriti dugoročni utjecaj na kvalitetu života nakon transplantacije.

ZAKLJUČAK

Sustavna psihološka podrška za bolesnike na transplantacijskoj listi važna je s ciljem osiguravanja kvalitetne skrbi i povećanja uspješnosti liječenja. Uz psihološku podršku i psihoedukaciju, logoterapijske intervencije potiču bolesnike na osobni rast i razvoj, korištenje vlastitih unutarnjih resursa i izgradnju emocionalne i duhovne stabilnosti. Logoterapija, usmjerena na traženje i otkrivanje osobnog smisla, pokazala se korisnom u radu s kardiološkim bolesnicima koji se nalaze pred velikim egzistencijalnim izazovima. U takvom kontekstu logoterapijske intervencije doprinose otkrivanju osjećaja smisla i svrhe, što bolesnicima omogućuje da svoju patnju i neizvjesnost dožive kao iskustvo koje, iako bolno, može imati dublje značenje. Cilj je preoblikovanje patnje – kako bi je bolesnik mogao s dostojanstvom prihvatiti i suočiti se s njom, jer kada promjena okolnosti nije moguća, izazvani smo promijeniti svoj stav prema njima (Frankl, 2010).

Kliničko iskustvo pokazuje da logoterapija, kao komplementarna terapijska metoda, može značajno pridonijeti bolesnicima u suočavanju sa složenim emocionalnim doživljajima i izazovima koji prate proces čekanja na transplantaciju.

LITERATURA

- Alavi, F., Tafti, S. H. A., Alaeddini, F., Ebrahimyan, Z., Ebrahimyan, A. i Mansourian, M. (2022). The effect of group logotherapy on spirituality and preoperative anxiety in patients seeking open heart surgery referring to Tehran Heart Center in 2020. *Journal of Education and Health Promotion*, 12(6), 1–8. https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_917_21
- Almgren, M., Lennerling, A., Lundmark, M. i Forsberg, A. (2017). The meaning of being in uncertainty after heart transplantation: An unrevealed source to distress. *European Journal of Cardiovascular Nursing*, 16(2), 167–174. <https://doi.org/10.1177/1474515116648240>
- Alyaydin, E., Sindermann, J. R., Köppe, J., Gerss, J., Dröge, P., Ruhnke, T., Günster, C., Reinecke, H. i Feld, J. (2023). Depression and anxiety in heart transplant recipients: Prevalence and impact on post-transplant outcomes. *Journal of Personalized Medicine*, 13(5), 844–855. <https://doi.org/10.3390/jpm13050844>
- Anil Kumar, B. N. i Mattoo, S. K. (2015). Organ transplant and the psychiatrist: An overview. *Indian Journal of Medical Research*, 141(4), 408–416. <https://doi.org/10.4103/0971-5916.159268>
- Applebaum, A. J., Buda, K. L., Bergelt, C., Bevans, M., Breitbart, W., Evans, K., i Northouse, L. (2022). A qualitative exploration of the feasibility and acceptability of Meaning-Centered Psychotherapy for cancer caregivers (MCP-C). *Palliative & Supportive Care*, 20(6), 801–809. <https://doi.org/10.1017/S1478951522000036>
- Bahar, A., Shahriary, M. i Fazlali, M. (2021). Effectiveness of logotherapy on death anxiety, hope, depression, and proper use of glucose control drugs in diabetic patients with depression. *International Journal of Preventive Medicine*, 12, 165–170.
- Boring, B. L., Maffly-Kipp, J., Mathur, V. A. i Hicks, J. A. (2022). Meaning in life and pain: The differential effects of coherence, purpose, and mattering on pain severity, frequency, and the development of chronic pain. *Journal of Pain Research*, 15, 299–314. <https://doi.org/10.2147/JPR.S338691>
- Bui, Q. M., Allen, L. A., LeMond, L., Brambatti, M. i Adler, E. (2019). Psychosocial evaluation of candidates for heart transplant and ventricular assist devices: Beyond the current consensus. *Circulation: Heart Failure*, 12(7), e006058. <https://doi.org/10.1161/CIRCHEARTFAILURE.119.006058>
- Christopherson, L. K. (1987). Cardiac transplantation: A psychological perspective. *Circulation*, 75(1), 57–62. <https://www.ahajournals.org/doi/pdf/10.1161/01.CIR.75.1.57>
- Dezutter, J., Luyckx, K. i Wachholtz, A. (2015). Meaning in life in chronic pain patients over time: Associations with pain experience and psychological well-being. *Journal of Behavioral Medicine*, 38(2), 384–396. <https://doi.org/10.1007/s10865-014-9614-1>
- Epstein, F., Parker, M. M., Lucero, A., Chaudhary, R., Song, E. i Weisshaar, D. (2017). Association of depression and anxiety before heart transplant with mortality after transplant: A single-center experience. *Transplant Research and Risk Management*, 9, 31–38. <https://doi.org/10.2147/TRRM.S132400>
- Frankl, V. E. (1993). *Liječnik i duša* (2. izd.). Kršćanska sadašnjost.
- Frankl, V. E. (2010). *Čovjekovo traganje za smislom*. Planetopija.
- Grzyb, C., Du, D., Mahesh, B. i Nair, N. (2024). Mental health and substance use disorders in transplant waitlist, VAD, and heart transplant patients: A TriNetX database analysis. *Journal of Clinical Medicine*, 13(11), 3151–3162. <https://doi.org/10.3390/jcm13113151>
- Heilmann, C., Kuijpers, N., Beyersdorf, F., Berchtold-Herz, M., Trummer, G., Stroh, A. L., Schlensak, C. i Fritzsche, K. (2011). Supportive psychotherapy for patients with heart transplantation or ventricular

- assist devices. *European Journal of Cardio-Thoracic Surgery*, 39(4), 44–50. <https://doi.org/10.1016/j.ejcts.2010.11.074>
- Kalra, G. i Desousa, A. (2011). Psychiatric aspects of organ transplantation. *International Journal of Organ Transplant Medicine*, 2(1), 9–19.
- Kim, M. (2020). Finding meaning in life threatening illness. *Korean Journal of Hospice and Palliative Care*, 23(2), 39–43. <https://doi.org/10.14475/kjhpc.2020.23.2.39>
- Kuprešak, T. i Ričković, V. (2022). Ja sam više od demencije – logoterapijski pogled na demenciju. U N. Mimica (ur.), *Hrvatski kongres o Alzheimerovoj bolesti s međunarodnim sudjelovanjem (CROCAD 22)*. *Neurologia Croatica*, 71(3), str. 34.
- Lichtenthal, W. G., Roberts, K. E., Pessin, H., Applebaum, A. i Breitbart, W. (2020). Meaning-centered psychotherapy and cancer: Finding meaning in the face of suffering. *Psychiatric Times*, 37(8), 23–25.
- Mehrizi, F. Z., Bagherian, S., Brahamnejad, A. i Khoshnood, Z. (2022). The impact of logo-therapy on disease acceptance and self-awareness of patients undergoing hemodialysis: A pre-test-post-test research. *BMC Psychiatry*, 22(1), 670-678. <https://doi.org/10.1186/s12888-022-04295-2>
- Melo, C. F., da Justa Mota, N. G., da Silva, A. L. i de Araújo Neto, J. L. (2020). Between pulse and dying: The experience of patients waiting for heart transplantation. *Enfermeria Global*, 19(58), 351–389. <https://doi.org/10.6018/eglobal.379421>
- Mohabbat-Bahar, S., Golzari, M., Moradi-Joo, M. i Akbari, M. E. (2014). Efficacy of group logotherapy on decreasing anxiety in women with breast cancer. *Iranian Journal of Cancer Prevention*, 7(3), 165–170.
- Palmar-Santos, A. M., Pedraz-Marcos, A., Zarco-Colón, J., Ramasco-Gutiérrez, M., García-Perea, E. i Pulido-Fuentes, M. (2019). The life and death construct in heart transplant patients. *European Journal of Cardiovascular Nursing*, 18(1), 48–56. <https://doi.org/10.1177/1474515118785088>
- Pranjić Kozlek, Z. i Brdarević, M. (2024). Može li se Franklova logoterapija smatrati dijelom procesa liječenja bolesnika u palijativnoj skrbi? *Sestrinski glasnik*, 3, 161–163. <https://doi.org/10.11608/sgnj.2019.24.029>
- Samardžić, J., Lovrić, D. i Miličić, D. (2011). Transplantacija srca – indikacije, kontraindikacije i dugoročno praćenje transplantiranih bolesnika. *Medix*, 92, 160–164.
- Schnipke, B. i MacKay, M. (2023). Existential Issues in Psychotherapy. *Innovations in Clinical Neuroscience*, 20(1-3):72-75.
- Schulz, C. (2014). Existential psychotherapy with a person who lives with a left ventricular assist device and awaits heart transplantation. *Journal of Humanistic Psychology*, 55(4), 429–473. <https://doi.org/10.1177/0022167814539192>
- Sirri, L., Tossani, E., Potena, L., Masetti, M., i Grandi, S. (2020). Manifestations of health anxiety in patients with heart transplant. *Heart i Lung*, 49(4), 364–369. <https://doi.org/10.1016/j.hrtlng.2019.12.006>
- Sisek-Šprem, M., Pahljina, C., Herceg, M., Mimica, N., Petrović, L., i Radovanić, B. (2019). Logoterapija kao psihoterapijska tehnika na psihogerijatrijskom palijativnom odjelu. *Socijalna psihijatrija*, 47(3), 344–350.
- Sun, F. K., Hung, C. M., Yao, Y., Fu, C. F., Tsai, P. J., i Chiang, C. Y. (2021). The effects of logotherapy on distress, depression, and demoralization in breast cancer and gynecological cancer patients: A preliminary study. *Cancer Nursing*, 44(1), 53–61. <https://doi.org/10.1097/NCC.0000000000000740>
- Tigges-Limmer, K., Ensminger, S., Brocks, Y., Stock Gissendanner, S., i Gummert, J. (2019). The contribution of psychotherapists to patient care in multidisciplinary heart transplantation care teams. *OBM Transplantation*, 3(1), 1–15. <https://doi.org/10.21926/obm.transplant.1901056>
- Trevizan, F. B., de Oliveira Santos Miyazaki, M. C., Silva, Y. L. W., i Waetman Roque, C. M. (2017). Quality of life, depression, anxiety and coping strategies after heart transplantation. *Brazilian Journal of Cardiovascular Surgery*, 32(3), 162–170. <https://doi.org/10.21470/1678-9741-2017-0029>
- Wang, Z., Xu, W., Xiao, J., Zhang, M., Xu, Y., i Zhao, X. (2024). Effectiveness of meaning-centered interventions on mental health for patients with cancer and their family caregivers: A meta-analysis. *Worldviews on Evidence-Based Nursing*, 21(4), 354–363. <https://doi.org/10.1111/wvn.12669>

- Yeh, S. C. i Chou, H. C. (2007). Coping strategies and stressors in patients with hemodialysis. *Psychosomatic Medicine*, 69(2), 182–190. <https://doi.org/10.1097/PSY.0b013e318031cdcc>
- Zimbrea, P. C. (2022). Depression in transplantation. *Current Opinion in Organ Transplantation*, 27(6), 535–545. <https://doi.org/10.1097/MOT.0000000000001024>
- Zipfel, S., Löwe, B., Paschke, T., Immel, B., Lange, R., Zimmermann, R., Herzog, W., i Bergman, G. (1998). Psychological distress in patients awaiting heart transplantation. *Journal of Psychosomatic Research*, 45(5), 465–470. [https://doi.org/10.1016/s0022-3999\(98\)00010-5](https://doi.org/10.1016/s0022-3999(98)00010-5)

Existential aspects of heart transplantation

SUMMARY

Heart transplantation, as one of the most complex and advanced medical procedures, offers patients hope for a longer life, while simultaneously confronting them with significant psychological and social challenges. The waiting period for a transplant can become a deeply personal and existential experience, characterized by feelings of helplessness, fear of death, loss of control, and a search for meaning in suffering. Logotherapy focuses on discovering meaning in suffering and in challenging life circumstances, emphasizing the freedom to choose one's attitude when external conditions cannot be changed. Its founder, Viktor Frankl, identified free will, the will to meaning, and the search for life's meaning as the core elements of this approach. Existential questions come to the forefront, especially in situations involving serious health conditions. This paper explores the existential aspects of patients' experiences during the heart transplantation process, with particular attention to the potential of logotherapy as a form of psychological support. Clinical experience suggests that logotherapeutic interventions can help patients find meaning in illness, accept uncertainty, and strengthen their awareness of personal values – thus contributing positively to psychological resilience and quality of life during this challenging period.

Keywords: logotherapy, heart transplantation, meaning of life, suffering, psychological resilience.